

LA FESTA

Gaspar Jaén i Urban
(1982)

A les palmeres d'Elx,
que les estan matant

I. CANT A VICENT AL PORTAL DEL MISTERI

Et prendré tots els versos vestits de festa, amic,
Vicent, els nocturns d'Elx que en carn mortal t'estimes,
guitarres del Misteri que s'enramen per l'aire.
Estendré flors pel poble: rams de nard, rams de blanc.

Alfàbigues d'agost pels carrers del record;
carrerons arruixats, encara amb sòl de terra.
Ornaments de paper de colors que tremolen
en la nit calorosa. Horts de la Maredéu.

Mates davant la porta de les cases. Al barri
de la Barrera, lliris. Carrers de les Illetes.
Palmes verdes damunt les façanes d'algeps.

Prenc de les teues mans teles, pintures, flautes;
llums d'estiu, nits d'agost en un calze de plata;
amables jocs de síl.labes grats a l'oït, paraules.

II. HORTS DE PALMERES

El cantereller baix de la porxada. Cànters,
botiges, noms de l'aigua. Aigua d'aljub, del riu.
Canterets, botijons; un tapetet de randa
sota el plat que arreplega l'aigua que s'ha vessada.

Els portons i les séquies; el reg d'aigua salada;
el prim cabal, dels marges la segaïssa aparta;
tamarits del pantà, set de baladres porta,
un preludi de palmes cap al cel, colps de llança.

Tarongers, llimoners, jardins de roses àrabs;
cestelletes de dàtils, plats de figues de pala;
la palera darrere del corral de la casa.

Han niuat teuladins al terrat de la cambra!
En l'aire de calor, clevills, ombres de palma,
blancs de ramassos mascles, suor de les mans, càlida.

III. AGOST

Les cigales d'agost. Les avespes. Figueres.
Ametllers. Mangraners. El silenci malalt
d'aquests horts de palmeres calents, llepats per l'aire.
Pou trencat de cigales. L'aigua fresca a gallet.

Falxies del crepuscle amb el niu sota el ràfec.
Piuladissa d'ocells que es confon amb colors,
amb la rosa rompuda del sol; llunes d'estany
fan de plata les serres, tot el jorn de taronja,

s'inventen grills que canten i omplin nits de soroll
en la freda rosada del corral. Estels negres.
Cigales del migdia ara, en hores de sesta;

el quemenjar de tot el dia al cabasset.
La tapà. L'escarmonda. Feixets de palma seca.
Dinars de feina a l'ombra de l'olivera gran.

IV. L'ALBÀ

La nit té per senyal una cremada al pit.
Les places són de foc; el cel d'agost, de fum.
La coetada explota amb tro que es multiplica.
La nit està ratllada de mil colors, d'espurnes.

Esclaten cent palmeres. Foc obert. Foc de tro.
Els joves de la vila van a la Corredora
-la camisa cordada, els camals dels pantalons
ben nyugats amb vencills- a tirar carretilles.

Tot Elx està cremant-se en un ritus pagà.
Joc del foc, bous antics. El riu d'arena en flames.
Drecera de coets; caixa de trons oberta.

Pel poble, olor de pòlvora, ferida de salnitre.
Carbons, canyes, mascara; papers, cartons cremats.
En se que ve el trenc d'alba, la pell dels carrers bull.

V. LA PALMERA DE LA MARE DE DÉU

I a les dotze, silenci. Tots els llums que s'apaguen.
Tot el poble està a fosques. Els coets que se callen.
Alerta! Mireu tots el campanar de flama.
Com puguen mil llampecs fets foc a la vegada!

Com s'ha fet blanc el cel! Riu blanc, torrent de plata,
esfèrica palmera d'estany, so de paraula.
Com puja! Com es trenca! Com es desfà i s'escampa!
Assumpció de boles de foc, la bola blanca.

Cendra i brases, abracen el final de l'Albada.
Síndria oberta; havaneres, ai! que són de l'Havana.
Nugolet, meló d'aigua; els ulls plens d'aigua, d'aigua

els llavis, de meló. Que encarnat que ens ha eixit,
xe, tira la siment! Les xorreres pels braços...
Ai, terrats d'Elx, desperts fins a la matinada!

VI. L'ARQUITECTURA

Proporció divina. Geometria eterna.
Sacra secció àuria. Pauta serena. Cànon.
Regla. Mesura límpida. Sistema mètric. Número.
Idea de l'espai. Llei de l'arquitectura.

Arcs. Esferes. Columnes. Oval de llum. Elipse.
Mig punt. Circumferència. Ordres. Pilastres dòriques.
Pedres d'or, pedres blanques, pedrera de la llum:
capella del Santíssim, comunió dels sants.

Bous, lleons, àngels i àguiles sota el cel de la cúpula.
La rosassa del sol, els àngels de la lluna.
Picaports fets de monstres a les portes de l'orgue.

Torre, prisma que s'alça. Ramells de carabasses,
frontó, daurat triangle; tot núvols i àngels, àngels
del ponent: la façana centrada per l'Assumpta.

VII. L'ESPAI DE LA FESTA

Tendal ratllat de blau, blanc de Santa Maria,
palaus dels Cosidó, els Cornellà, l'Hereva,
carrer Major, ermita de Sant Sebastià,
muralles, Hospital de Caritat: la vila.

I aquest espai tan gran que envoltarà rescèliques.
Hi ha nards per les cornises; l'orgue és dels gladiols.
Un cadafal de fusta sota el cel blau de lona
que tanca la gran cúpula. El Purgatori d'ànimes.

Aquesta nau, país estrany, on els apòstols,
en arribar, sorpresos, es troben i s'abracen.
Cabanyueles d'agost. Brisa tènue del mar.

Angelets amb perruques, coixins de carmesí
vellut. Flors d'escarlata. Roses de drap al cap.
Espai de llum d'agost, el tendal vol volar-se'n.

VIII. MONGES I VENTALLS

1

Van monges de l'asil
pels corredors ballant
amb campanes d'argent
que porten a les mans.

Se'n volen les mongetes
amb draps de negre i blanc.
Pel corredor de l'orgue
hi ha auques i ventalls.

Les novícies parlen,
miren, doblen el cap;
es toquen i somriuen;

senyalen el forat
de les portes del cel.
Quant de rosari blanc!

2

Es l'església tota
un remor de ventalls
que se pleguen, despleguen,
quin vent més bo que fan!

Fan l'església en flames
mossiguellos volant.
Aire calent de festa
mogut per mil ventalls.

Ixen les tres Maries,
finides vespres ja,
de la veïna ermita

del Sant Sebastià.
Sonen ministrils; sis
àngels de coixí van.

IX. EL PLANY DE MARIA

Una dona que plora obllits i desventures,
temps passat, temps de llàgrimes, va anant a genollons
fins el verger més sant, l'arbre d'honor més digne,
el virtuós sepulcre. Palmes, blat, oliveres.

A rastrons va Maria per l'andador central.
Volum de l'amargura. Càstig sense pecat.
¡Quanta tendresa té la dona que així plora!
Pel fill tornar a veure, d'amor es mor Maria.

¡Ai trista, desigual vida, desigual món!
Món cruel! Món cruel encara que no ho sembla
puix l'aire blau del vespre cobreix Jerusalem.

El temple il.luminat. Les llànties d'oli enceses.
Gust de llimones agres. Aspre, el cant del xiquet.
Cedre, sàndal, perfums, roses de Jericó.

X. QUARTETS DE LA MANGRANA

Repiquen les campanes, tots els ministrils sonen.
I s'han obert les portes del cel i l'orgue esclata.
Coets, l'artilleria que es dispara, trompetes.
I ara ix la mangrana, un núvol que davalla.

Pareu tots els ventalls, de mocadors blancs, dança.
Que s'obri la mangrana que porta salvament
i ja es veu dins un àngel que du en la mà una palma.
Reina de cel i terra a Maria proclama.

Quina pluja més fina de pell d'or deixen caure
els huit galls de teronja tots oberts. Dins d'ells baixa
l'alada deïtat. La veu ompli l'espai
de forces invisibles, de benaventurança.

Palma de la victòria, de la fecunditat
porta, palma de l'ànima, dins d'aquesta mangrana
de sang del Déu del vi. Fruita de tardors d'or.
Univers d'unitat. Ramells de sang. Flama.

Silenci! que ja toca aquest núvol la terra.
El desnuga la cort i Maria l'abraça.
Lluminós, plaent, l'àngel ja li dóna la palma.
I ajuntar els apòstols, la Maria demana.

L'àngel de nou se'n puja al núvol que ja munten.
Sonen ministrils; l'orgue s'encen, es trenca, esclata.
Ja li obrin les portes del cel a la mangrana.
Ja es tanca. Ja se'n va. Fins l'any que ve s'amaga.

XI. SANT JOAN

A la boca enganxada l'herba fresca dels marges,
el recordes fort, bell. Ai, i quant l'estimares!
Dolç, amant pit de l'home que tan jove mataren.
Sang de llança al seu pit, féu al teu roses nàixer.

Soledats escrivies, posseït sense traves
d'un rosari de sang que t'omplia les cames.
Només per tu, a l'illa, tots els blaus s'ajuntaren,
blaus del mar dels teus ulls, apòstol de les àguiles.

Ara, admirat prodigi, a l'andador et trobes.
I ara et dóna la palma preciosa la mare,
presagi de la mort. Joan, ompli tot l'aire

de plors que als teus germans vindre ben prest els facen.
Fes de la teua veu poncelles negres, llàgrimes.
I, donzell amarg, plora la mort que t'acompanya.

XII. EL TERNARI

¡Senyor del tro i la glòria, de la calor i l'aire!
Santa innocència als ulls de l'encontre entre serres.
L'antiga veu joiosa. Poder de l'alt imperi
és que enmig de l'església tres apòstols es troben.

Al seu país es troben, la seua llengua parlen.
Al costat dels barrancs hi ha soses i atzavares,
els mateixos cels, marges, herbes, fonts que deixaren.
Aquestes cases d'hort. Tantes coses, Déu, tantes!

A l'ombra de les pedres, el color del Ternari.
Portals de Sant Joan, Gran, de Sant Agatàngel.
Té baladres florits la boca del Misteri.

Quin gran prodigi és aquesta llengua viva,
clara, net evangeli. Fa moure el plor aquest
parlar dels pares. Elx en les veus del Ternari.

XIII. SANT JAUME

I ans, en se que passava la Maredeu del Carme,
la gent del poble amb carros se n'anava a la mar.
Mar llisa, platja llarga davant del saladar.
El sequió, petxines, el Calvari allà dalt

i allà lluny, allà lluny, l'Illa, com un infant.
Les salines, el moll, barraques ran de mar
per juliol a Santa Pola, cases del port.
I quina aigua més blava encara, fa vint anys!

El dia de Sant Jaume, l'una fa terongetes,
l'altra, costra; caldero, l'altra fa de dinar.
Descobria la mar, colors en el Calvari,

jugava amb mon cosí. Les barraques de lona
de l'any cinquanta-set...! Es va morir el iaio,
van dir que d'una embòlia al cap, sol en la casa.

XIV. PLATJA DEL TAMARIT

Es gita la Maria, es desmaia i es queda
morta, en les mans un ciri blanc encés que s'apaga;
els apòstols es drecen; secretament i breu,
del llit a la Maria aparten; hi col.loquen

la imatge de la Verge Assumpta, tan morena,
vestida amb hàbits blancs; la cara morta, negra
de tant de sol de mar que li va caure a l'arca
ans de trobar de nit la costa. Pinet d'Elx.

Platja del Tamarit, platja de l'alegria;
gola de l'albufera; lloc de les Assutzenes.
Carrissars i marjals per l'estàtua d'Isis.

La llegenda de l'arca, auri Soc per a Elx,
que Cantó va llegir a l'alba. Esperonà
el cavall per donar al Consell d'Elx la nova.

Es feu pregó pel poble i els ravals. A la platja
illicitans anem! I amb carretes de bous,
per Portes Encarnades se'n van tots a portar-la.

XV. LA MORT DE MARIA

Entre pètals de lliris, entre horts de palmeres;
entre copes de vi, entre les gerres d'oli;
entre ones, pinades, entre sal i gavines;
entre teles tan blaves, espardenyes tan blanques,

s'ha mort la Maredeú. I les atxes s'apaguen,
tanta pena com ténen. Els apòstols li canten
cobles tristes, es planyen. La Mare de Déu morta!
Jacobe i Salomé, maries mudes, ploren.

La Rescèlica d'ara no és una arca de glòria,
puix l'animeta es porta, mes el cos de Maria
ha de ser soterrat amb la mort arribada.

Josafat de la pena! Vall de dol, plany i pena!
La llaven, l'amortallen, ai! la vetllen, li ploren.
Que la mare s'ha mort! Ai, que s'ha mort la mare!

XVI. ELEGIA DE LA VIDA DE LA MARE DE DÉU

En silenci s'ha mort
una dona del poble.
Deixa perols de fang,
pots d'arròs, de cigrons;
aquella pesadeta
de safrà en bri damunt
la taula de la cuina
que se li va quedar
sens posar en l'arròs
i bacallar d'avui;
el botijó ple d'aigua;
la pila de llavar;
sabons, conserves, cànTERS;
fogaril on rostia
pebreres, cebes, nyores;
el pastador, el forn
al costat de la casa;
la somera en la quadra.
Li hauria agradat ser
filla de llauradors.
Somiava de nit
dones amb mocadors
al cap en els bancals,
-nyores, cotó, encarnelles-
devantal i amples faldes.
Calor de la vesprada.
Suoroses aixelles.
Suor al front. Pols. Pols.

La dona vella, trista,
que vivia ella sola
pel camí dels Molins;
casa de les afores,
parets emblanquinades,
la teula de canal.
En el corral tenia
verderols, cagarneres,
gafarrons, paixarells,
xaus, merles, ogarils.
I els pardals de teulada
volaven pel carrer,
li menjaven molletes
de pa en la mà, en la falda.
Els flarets feien nyiu
en els canterets vells.
Forns de llobet. Els reis
feien cauets de fang.

Tenia els cabells negres
i com la mel els ulls;
sempre anava amb la pena
de la mort de son fill,
li'l mataren en guerra.
Va pels ravals la pena.
Capital de la pena,
aquest raval del poble,
dol de destrat, palmera.
Tot el món sol, de dol.

XVII. INVENTARI DE LA ROÀ

Pitxers d'aiguallimó. Gotets de licor d'herbes.
Onces de xocolate. Mates de raboigat.
Galló blanc de l'armela. Mel. Rollets d'aiguardent.
Orxata amb fogasseta. Maredeuetes blanques.

Olor de gessamí. Panal d'abelles. Cera.
Calor, ferro, tro, pólvora. L'aire no corre gens.
Suor apegalosa. La nit crema la pell.
La gent fa la roà. Mare de Déu de plata.

L'església estarà tota la nit oberta,
plena de clavellines. Flor i flama, la dona
per generacions tan benaventurada.

Esquinç del paradís. Majestat de marfil.
Passen dones amb ciris, tota la nit rodant.
Els carrers a tibó. Nocturn, nocturn incògnit!

XVIII. LA PROCESSÓ

De bon dematí porten la imatge en processó
pels carrers de la vila. Primer de tot, la creu,
cresol del jeroglífic. Cort de maries i àngels.
Sant Pere amb l'encenser. Sant Joan amb la palma.

Voleia el penó blanc de l'Assumpta. Darrere,
duen la Maredeu al muscle, sota el pal.li;
en andes, amorosos, els apòstols la porten.
El drap que el baiard tapa és blau, brodat finíssim

d'estels amb fils d'argent. Tambors de marxa fúnebre.
Cremeu els ciris verds per a la Verge negra!
Porteu-li en processó l'ou del món. Maredeu

negra, mineral, terra. La llengua dels ocells.
Encís. Filosofia dels metalls. Laberint
de Salomó. Licor. Got. Font misteriosa.

XIX. ELS JUEUS

Gent estranya se n'entra en la casa i aguaita,
mentre els apòstols canten la tornada d'Egipte.
Van per l'andador fent visatges, cerimònies,
com qui va descobrint una cosa impensada.

Ungles llargues, pèls bruts. Són com els engreixeros
que, amagats en bancals de cànem, de darrere
de soses, per la nit eixien als camins
i furtaven xiquets i els sacaven la sang.

En comprendre que passa avisen al rabí.
Gran rabí; gran, gegant, clam enorme de trenta
jueus; clam, cor gegant; orgue ple de barrocs.

Irrompen amb estrèpit de manada de bous
per un carreró estret; van amb suor i fúria
de llobets atacats. Cantoria grandiosa!

XX. LA JOÏÀ

Santa Maria plena de cantors; veus de gent
que miren la gran brega; tot l'espai ple de veu.
I la gran novetat que deshonor procura.
Corrent els jueus vénen. Sant Joan bat la palma

contra aquell de davant. Tota la gent s'agita,
i ans de guerra els tiraven codonys des dels balcones.
Els apòstols no poden amb tant de jueu; entren
a portar-se a cremar aquella dona morta.

El gran rabí encegat pel coltell de Sant Pere.
Les mans gafes, quietes, vora els peus de la Verge.
La pregària a Déu Adonai. I el perdó.

I Sant Pere els bateja amb la palma de l'àngel.
I el motet, com colomes, fa lloors i fa gràcies
a la Mare de Déu, humil, gitada, morta.

XXI. L'ENTERRAMENT

Ara van a enterrar-la. Ara porten els ciris,
ara, en les mans enceses, ara. Alrededor, ara,
del cadafal li fan, ara, el soterrar, ara.
Ara, ara li ploren, ara, a la dona morta.

I ans que entre en sepultura, cos sant glorificat,
contemplen la figura, l'adoren de bon grat.
Fa una tristesa de mulladetes de pa
amb oli i sal, llenquetes de bacallar salat.

Els apòstols ja són al costat del clot últim.
Sant Pere encensa el cos mort i el perfum s'escampa.
Quina olor fa més bona tota Santa Maria!

Ara la porten, ara. Els apòstols la posen,
plorant, dins el sepulcre. Ara el sepulcre es tanca.
Ara la Maredéu, ai!, en la fossa fonda.

XXII. LA RESCÈLICA

Glòria sobrehumana de guitarres i d'arpa
que al cos mort baixa l'ànima. Cort d'àngels l'acompanya.
Les estrofes més belles, penó d'or, cant més pur.
Tota la llum del món és llum de la Rescèlica.

Gest, miracle diví, arquitectura d'aire
que davalla buscant una dona enterrada.
Segueix cantant baix terra, Araceli de Glòria!
Enversadors en festa, àngels de la Rescèlica.

La maroma més blava, el millor filat cànem,
l'or més or acompanya la celestial màquina
que ha baixat a l'infern, que l'ompli d'or i d'arpa,

que ara la trau, superba, els ulls oberts, de brasa,
tan neta, ai, tan clara, que allà dalt se la puja,
que ara al cel se l'emporta, Verge ressuscitada!

XXIII. LA TRINITAT

Tot seguit, l'orgue. Obri's lo cel. La Trinitat
està eixint a esperar-la a la porta. Quin goig!
Porten imperial corona a les mans. Baixen
per un aire de clams. De Déus, trinitat blanca.

Tres, idea del cel, número de principi.
Goig del tres, tres persones, tres dies de mort, síntesi
espiritual. Fórmula de cada un dels mons
creats abans del temps. Triangle de coloms.

Vol blanc de teles fines. Brins de seda, setins.
Fils de cotó i de lli. Capolls de roses blanques.

«Vos siau ben arribada a reinar eternalment
on tantost, de continent, per Nos sereu coronada»

«Veniu, Mare excel.lent, puix que virtut us abona
ab esta imperial corona reinareu eternalment»

XXIV. GOIGS DE LA CORONACIÓ

Entre el cel i la terra està sent coronada.
En el centre de l'èter, coronada de goig.
Ja l'església crida, corona ja li posen.
Coronada per Déu, coronada de glòria.

Visca la Maredéu!!, criden uns. Visca!! d'altres.
Ja s'obrin tots els cels i oripell deixen caure,
els quatre àngels desnuguen coixineretes blanques.
Estels fets pols, pols d'or, trossets de metall plouen.

Tot és or, tot és or. Els actors banyats d'or,
espardenyers, paletes, al cel els braços alcen,
pescadors, llauradors, braços oberts dels homes.

Los àngels se la puguen, com lo sol du lo rostre.
Canten cobles de gràcia i quan l'entren al cel,
de tantes palminetes, el món sembla afonar-se.

Centre de gravetat, equilibri, miracle.
Dones velles, de negre, trauen el mocador
blanc, planxat, el despleguen i se torquen les llàgrimes.

XXV. LES SALVES

Psalms de la vila d'Elx. Set salves, novenari
del Misteri. Set goigs de la Mare de Déu
de l'Assumpció morta, de cos present, gitada
al llit de palosanto i plata, regal del Duc.

¿Quin falçat de gesmí als peus d'aquesta dona,
de lluna amb corns de plata, la vetlla per la nit?
Rosa blanca, magnòlia, ametlla, blanca dàlia,
deslliureu-nos dels mals, Vos, de nos advocada.

Al capçal, xiprers, torres, mates d'alfàbiga,
ramells de diamela, estrelles de cinc pètals.
Estrelles de la mar. Estel de matinada.

No mateu oronetes, són de la Maredéu.
Maredéu de la sépia. Camps de palomes blanques.
Bancals plens de saliva de la Mare de Déu.

XXVI. DEDICATÒRIA

Hem fet versos set dies, festa d'agost, amb fúria,
com si ens anàs la vida, borratxos del gesmí
blanc que ara encara olore damunt la taula blanca
de l'hort de Motxo. Són tots aquests. Som la Festa.

Fi de La Festa,
Elx, hort de Motxo, agost del 1980.

Notes bibliogràfiques:

Alguns poemes van aparéixer a «Imágenes y versos del 'Misteri'», La Verdad, suplement dedicat al Misteri d'Elx, 00-08-1981, Alacant, p. 16-17.

Premi «Ciutat de Palma» de poesia de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, 1982.

Primera edició del llibre: La Festa, «Balenguera, col·lecció de poesia», Palma de Mallorca, ed. Moll, 1982, 66 p., ISBN 84-273-0331-9.

Revisat: 10-04-2002